

Nowak, Irena

Płock i powiat płocki : przeszłość i lata ostatnie

Notatki Płockie 13/4-48, 18-27

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PŁOCK I POWIAT PŁOCKI

PRZESZŁOŚĆ I LATA OSTATNIE

Powiat płocki zajmuje północno-zachodnią część województwa warszawskiego. Płock, stolica powiatu, miasto wydzielone, leży na wysokim brzegu Wisły, która wyznacza południowo-zachodnią granicę powiatu. Na lewym niskim brzegu znajduje się przedmieście Płocka Radziwie, do r. 1923 należące do powiatu gostyńskiego. Od zachodu, północy i wschodu powiat płocki graniczy z powiatem lipnowskim, sierpeckim i płońskim. Powiaty: płocki, gostyński, sierpecki i płoński wchodziły w skład Mazowsza Płockiego. Obecnie traktuje się je łącznie, jako rejon uprzemysławiany. Rocznik Statystyczny 1966 wyznacza płockiemu rejonowi przemysłowemu węższe granice, obejmujące wyłącznie Płock, powiat płocki i powiat gostyński.

Powiat płocki leży w regionie geograficznym Wysoczyzny Płockiej, która stanowi część Niziny Mazowiecko-Podlaskiej. Wysoczyzna Płocka jest równiną moreny dennej urozmaiconą szeregiem moren czołowych, ogranicza ją krańców wysokiej ok. 50 m. skarpy wiślanej. Najwyższe partie terenu, dochodzące do ok. 160 m n.p.m. znajdują się na płn.-wschód od Płocka w ciągu moren czołowych.

Lekko falisty, dość monotony krajobraz wzbogaca główna rzeka Wisła, niezwykle malownicza, o kontrastujących z sobą brzegach: lewym niskim o dalekim widnokręgu i prawym — wysokiej skarpie, odsłaniającej urwiska, podmywane wodami rzeki, poprzecinane jarami prawobrzeżnych dopływów Wisły.

Klimat Płocka i powiatu płockiego, podobnie jak całej Krainy Wielkich Dolin, należy do klimatu morsko-kontynentalnego. Przeważają wiatry o kierunkach zachodnich, średnia temperatura wynosi + 7,6°, średnia liczba dni z mrozami i przymrozkami — ok. 120. Rejon płocki znajduje się w strefie najniższych opadów w Polsce, sięgają one w Płocku niewiele ponad 500 mm rocznie, przy czym najwięcej opadów występuje w lipcu.

Struktura gleb powiatu płockiego wykazuje znaczną różnorodność zarówno pod względem rodzajów gleb, jak ich urodzajności. Najżyźniejsze ziemie są w południowej części powiatu, w okolicy Wyszogrodu, wyspa gleb urodzajnych znajduje się poza tym w promieniu ok. 15 km w okolicach Płocka. Najmniej żyzne gleby zajmują pas ciągnący się w kierunku północno-zachodnim. W sumie jednak powiat płocki zalicza się do bardziej urodzajnych terenów województwa warszawskiego.

Obszar Wysoczyzny Płockiej wykorzystywany był od dawna pod uprawy rolne, co powodowało zmniejszanie się kompleksów leśnych. W powiecie płockim szczątki dawnych lasów

istnieją w pobliżu Płocka, na terenach położonych w dół i w górę Wisły. Większe partie leśne znajdują się w powiecie gostyńskim na lewym brzegu Wisły, widoczne z daleka z płockiej skarpy wiślanej i wykorzystywane dla celów wypoczynkowych przez mieszkańców miasta.

Położenie geograficzne w znacznej mierze wpłynęło na historyczne losy Płocka, a także przyległych do niego terenów.

Miasto usytuowane na ważnym szlaku wodnym i u dogodnej przeprawy przez Wisłę, w warunkach korzystnych zarówno dla celów handlowych jak i obronnych, powstało na miejscu dawnego ośrodka kultu pogańskiego, który w IX i X wieku znajdował się na Wzgórzu Tumskim.

Płock, stolica Mazowsza w jego zmieniających się w ciągu dziejów granicach, a także stolica władców Polski w pierwszej połowie XI wieku, za czasów Masława i po raz drugi, za czasów Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego, początkami swymi sięga pierwocin państwowości polskiej. Tysiącletnią historię Płocka udokumentowały wykopaliska archeologiczne.

Czasy Polski wczesnopiastowskiej są okresem szczególnego rozkwitu Płocka i innych miast mazowieckich. Odkryte ostatnio monumentalne budowle z tych czasów mówią o znaczeniu Płocka jako ośrodka ówczesnej władzy świeckiej i kościelnej. Miasto staje się w tym okresie jednym z najważniejszych centrów kulturalnych kraju.

W drugiej połowie XIII wieku Płock i Mazowsze zniszczone zostały wieloma wojnami, dopiero król Kazimierz Wielki zapewnił miastu bezpieczeństwo, przywrócił pokój i dobrobyt.

Wiek XV i XVI jest okresem rozkwitu Płocka: postępuje rozbudowa i porządkowanie miasta, rozwija się handel, rzemiosło, miasto posiada spichrze, browary, gorzelnie, wytwórnie sukna, a także winnice w jarach rzek. Zwiększa się obszar miasta. Ludność wzrasta do około 5 tysięcy.

Mazowsze płockie w wieku XVI zajmowało przestrzeń 63 mil kwadratowych i liczyło 90 tys. ludzi. Wielkich własności ziemskich na Mazowszu było niewiele, przeważały posiadłości jednowioskowe. Drobną szlachta sama uprawiała ziemię. Chłopi mazowieccy, zarówno wolni jak niewolni, lepiej i swobodniej żyli niż na innych ziemiach Polski. Dopiero wprowadzona w XVI w pańszczyzna pogarsza los chłopów, przykuwając ich do ziemi.

Po „złoty czasach” Płocka i Mazowsza w okresie Odrodzenia przyszły lata wojen, epidemii i pożarów, które zdewastowały miasto,

zdziesiątkowały ludność, zniszczyły okoliczne ziemie. W r. 1782 Płock liczył poniżej 1,5 tys. ludności.

Okresy pewnego ożywienia gospodarczego i kulturalnego przyniósł miastu wiek XIX. Płock — siedziba regencji pruskiej, po pokoju wiedeńskim w r. 1815 stał się głównym miastem województwa, a następnie guberni, pozostając pod panowaniem caratu przez okres stuletni

O Płocku w latach dwudziestych XIX wieku pisze Hipolit Gawarecki w pracy pt. „Wiadomość o mieście Płocku znaczniejsze zdarzenia historyczne tegoż miasta obejmująca”, wydanej w Warszawie w r. 1821:

„Mieszkańcy miasta Płocka trudnią się teraz w części handlem, rzemiosłem i rolnictwem, największą jednak liczbę rzemieślnicy składają”. Miasto ma cztery jarmarki rocznie, „lecz ani kupcy, ani kupujący na takowe nie zjeżdżają”. „Fabryki miasta są zbyt mierne i niewiele mu zaszczytu przynoszące”. Miasto ma kilka porządných domów zajezdnych, trzy cukiernie, łazienki murowane, wystawione w r. 1818, „kilku lekarzy i dwie apteki”. „Na zabawach i przechadzkach nie zbywa temu miastu... W czasie karnawału, kasyno z osób wyższej klasy i celniejszych mieszkańców Płocka złożone, raz w tydzień, przystojną zabawę osobom obojgi płci sprawia. Nadto Reduty w każdą niedzielę całą publiczność rezweselają”.

Ten obraz należy uzupełnić relacją o jego niezwykłym zrywem kulturalnym, jaki wystąpił w okresie od r. 1820. Cytowana praca Gawareckiego była czytana na pierwszym posiedzeniu założonego w 1820 r. Towarzystwa Naukowego Płockiego, towarzystwa o szeroko zakrojonej działalności regionalnej — kulturalnej i naukowej. W tym czasie powstała w mieście drukarnia. W 1824 r. Płock wydawał własny miesięcznik literacki „Dziedziliya”. Niezwykle ważnym ośrodkiem kultury była ówczesna szkoła płocka, która z kolegium jezuickiego w XVII i XVIII wieku stała się Szkołą Podwydziałową Komisji Edukacji Narodowej, później Szkołą Wojewódzką i Gimnazjum Gubernialnym. Szkoła prowadziła szeroką i różnorodną działalność, dając początek szeregu instytucjom, takim jak Towarzystwo Naukowe Płockie, biblioteka publiczna, muzeum. Drugim ważnym czynnikiem kulturotwórczym był teatr, do r. 1812 związany ze szkołą, potem przeniesiony do własnego gmachu, przebudowanego z kościoła św. Trójcy.

Ten okres ożywienia, ważny w tradycjach kulturalnych Płocka, został zahamowany klęską powstania listopadowego. Dążenia rusyfikacyjne, represje po powstaniach na szereg lat zaciążyły na życiu miasta.

Następny okres aktywizowania się miasta przypada na lata siedemdziesiąte XIX wieku. Rozwój kapitalizmu przynosi postęp w życiu gospodarczym Królestwa Polskiego, nasilający się szczególnie w miastach podwarszawskich, ale pewne ożywienie gospodarcze obejmuje

także i Płock. Rozwija się drobny przemysł: powstają niewielkie fabryki narzędzi rolniczych, zapalek, octu, rozwija się handel, bardziej prężnie w rękach żydowskich niż polskich. Powstaje w tym czasie Towarzystwo Wzajemnego Kredytu dla rozwoju handlu, Towarzystwo Kredytowe Miejskie i Towarzystwo Kredytowe Ziemskie dla całej ziemi płockiej; w r. 1870 powstaje pierwsze w Polsce Towarzystwo Spożywcze „Zgoda”.

Główną arterią miasta staje się ulica Tumska; drewniane, najeźsiej parterowe domy, ustępują miejsca murowanym kamienicom czynszowym, buduje się szereg obiektów użyteczności publicznej m. in. nowoczesne wodociągi z wieżą ciśnień.

Rozwój kulturalny i umysłowy miasta wyraża się w powołaniu do życia takich stowarzyszeń, jak Płockie Towarzystwo Muzyczne, Towarzystwo Lekarskie, Płockie Towarzystwo Wioślarskie, Ochotnicza Straż Pożarna, Towarzystwo Dobroczyńności, o znacznej roli w stosunku do rosnącej rzeszy biedoty miejskiej. Od r. 1876 wychodzi przez trzydzieści lat dwa razy w tygodniu Korespondent Płocki, ukazujący się roczniki — kalendarze Płocka i Ziemi Płockiej. W latach 1896—1903 wydawane są Echa Płockie i Łomżyńskie. Teatr, który w latach 1888—1890 dał 156 przedstawień, pełnił szczególną rolę nie tylko krzewiciela sztuki, lecz także mowy polskiej, zakazanej w szkołach i urzędach.

W r. 1899 Płock miał 27 tys. mieszkańców. Były w mieście dwa gimnazja, jedna szkoła miejska i kilka prywatnych. Miasto posiadało 3 niewielkie szpitale, 12 lekarzy i 3 aptekarzy. Sześć hoteli służyło głównie okolicznym ziemianom, którzy zjeżdżali do Płocka w celach gospodarczych i towarzyskich.

Poza większymi majątkami dawna szlachta płocka była to w większości szlachta zagrodowa i chłopska. Wsie dzieliły się na szlacheckie i chłopskie, ale w rzeczywistości ludność wsi była przemieszana poprzez związki i podziały gruntów. Wśród drobnej szlachty częściej zdarzały się konflikty, chłopci uchodzili za bardziej gospodarnych i solidarnych w stosunkach między sobą. Od r. 1901 rozpoczęła pracę w powiecie Towarzystwo Rolne, skupiające prawie wszystkie ziemian płockich. Towarzystwo dążyło do szerzenia kultury rolnej na wsi po przez wiejskie kółka rolnicze, których liczba w powiecie płockim dochodziła do 30.

W latach siedemdziesiątych zaczyna się zarysowywać coraz trudniejsza sytuacja ekonomiczna wsi i związany z tym odpływ do miast uboższej wskutek gwałtownego zniesienia pańszczyzny szlachty.

Chłopi, a także proletariats miejski, emigrowali masowo w poszukiwaniu pracy i zarobku do krajów Europy zachodniej i Ameryki.

Nasilenie ruchów emigracyjnych występowało w okresie od r. 1870 do lat trzydziestych następnego wieku.

Na trudności w rozwoju gospodarczym miasta i powiatu w dużej mierze wpływały warunki komunikacyjne — brak odpowiedniej sieci dróg i linii kolejowych.

Powszechny w Królestwie upadek oświaty, wiążący się z polityką rusyfikacyjną rządu, pociągał za sobą bardzo wysoki stopień analfabetyzmu nie tylko na wsi, lecz także w miastach. Reakcją na tę sytuację było tworzenie się tajnego ruchu oświatowego wśród wykształconej części społeczeństwa płockiego.

Rewolucja 1905 r. przyniosła pewną swobodę umysłów, a strajk szkolny, bardzo burzliwie przebiegający w Płocku, spowodował przywrócenie języka polskiego w szkole. Ruchy oświatowe przybrały formy jawnych zrzeseń: Macierz Szkolna powołuje do życia nowe gimnazjum męskie w Płocku, powstaje pensja żeńska oraz Uniwersytet Ludowy. Sprzyjające warunki pozwalają też na reaktywowanie w r. 1907 Towarzystwa Naukowego Płockiego.

Po r. 1905 zaczynają się wzmacniać ruchy wolnościowe, zwłaszcza lewicowe. Do Płocka dociera prasa robotnicza. Dążenia kulturalno-społeczne i intelektualne miasta wyrażają się w działalności wydawniczej — wychodzą w tych latach: „Płoczanin”, „Głos Płocki”, „Echa Płockie” i dwutygodnik dla wsi „Mazur”.

Pewne ożywienie w życiu gospodarczym Płocka wywołała budowa elektrowni oraz elektryfikacja miasta zapoczątkowane w 1909 r. Okres pierwszej wojny przyniósł zubożenie ludności, ale nie zahamował rozwoju oświaty, życia umysłowego i kulturalnego miasta.

W lata międzywojenne Płock wszedł jako miasto powiatowe, tracąc swą rangę administracyjną miasta wojewódzkiego. W życiu gospodarczym Płocka grał pewną rolę niewielki przemysł, głównie spożywczy, a także maszynowy i drzewny. Do największych zakładów produkcyjnych należały fabryki narzędzi rolniczych, rzeźnia miejska, dwie stocznie, dziewięć młynów i dwa tartaki.

Stosunkowo dobrze było rozwinięte rzemiosło, dobrze prosperowało kilka większych firm handlowych, nasilony był także drobny handel, prowadzony podobnie jak duże firmy przeważnie przez Żydów. Płock był ośrodkiem handlowym i usługowym o szerszym zasięgu niż powiatowy. W mieście było pięć hoteli i trzy cukiernie — miejsca spotkań inteligencji płockiej i ziemiaństwa.

Komunikacja płocka, która ograniczała się do statków na Wiśle, w okresie międzywojennym zyskała połączenie kolejowe z Warszawą przez Kutno, potem przez Sierpc i szereg połączeń autobusowych. Na usprawnienie komunikacji wpłynęła w r. 1938 budowa mostu kolejowo-drogowego na Wiśle, który zastąpił dawny most drewniany.

Wśród ludności miasta, która wzrosła z 25.725 mieszkańców w r. 1921 do 33.840 w r. 1938, przeważały warstwy drobnomieszczańskie; funkcje administracyjne i oświatowe Płocka, sąd

okręgowy i szpital wpływały na wzrost liczby urzędników, nauczycieli, ludzi wolnych zawodów i młodzieży szkolnej. Zewnętrzny ton życia miasta nadawała aktywna grupa inteligencji, ziemiaństwo i kadra oficerska stacjonującego w Płocku garnizonu wojskowego. Płock miał w r. 1938 4000 robotników i ponad 2000 bezrobotnych. Liczne rodziny żyły z zasiłków społecznych i filantropii. Ciężkie warunki życia warstw upośledzonych społecznie wywoływały strajki i pochody bezrobotnych. W tym okresie, w latach ogromnych różnic społecznych, materialnych i kulturalnych oraz ścierania się sprzecznych nurtów ideowych — przede wszystkim katolickiego, liberalnego i lewicowego, utrzymywała się jednocześnie rola Płocka jako poważnego ośrodka kultury i szkolnictwa.

Szkolnictwo płockie o długotrwałych i dobrych tradycjach posiadało cztery gimnazja, dwa seminaria nauczycielskie, dwie szkoły zawodowe i pięć podstawowych. Szkoły skupiały młodzież z miasta, a także z powiatu płockiego i przyległych powiatów, korzystającą ze szkolnictwa średniego. Procent dzieci chłopskich i robotniczych w szkołach średnich, tak jak w całej Polsce, był w Płocku nieznaczny.

Życie umysłowe i kulturalne, którym miasto się chlubiło, tworzyli ludzie należący do elity intelektualnej i kulturalnej. Powszechnie uznane swą działalnością zyskało Towarzystwo Naukowe Płockie, znaczną rolę odgrywało Towarzystwo Muzyczne, a w latach 1931—1939 najintensywniej działał i najwięcej zainteresowania budził Klub Artystyczny Płocka o elitarnym składzie członków, ale rozległej działalności w zakresie popularyzacji muzyki, poezji, malarstwa i teatru.

Płock posiadał własny teatr, trzy kina, osiem wypożyczalni książek, dwa muzea i bogatą Bibliotekę Naukową TNP. W r. 1938 wychodziło w Płocku osiem czasopism — cztery z nich były pismami katolickimi, pozostałe, to dzienniki: „Głos Mazowiecki” i „Kurier Mazowiecki”, miesięcznik regionalny „Życie Mazowsza” i dwutygodnik dla wsi — „Strzecha”.

Przy rosnącej w ostatnich latach przedwojennych estetyce ogólnego wyglądu miasta, wzroście inwestycji, rozbudowie, porządkowaniu i zadrzewianiu ważniejszych ulic, dzielnic i placów, mieszkańcy dzielnicy peryferyjnych, a także mieszkańcy zagęszczonych oficyn w podwórkach ulic głównych żyli w warunkach dalekich od zaspokożenia podstawowych potrzeb, urągających zasadom higieny i zdrowotności.

Lecznictwo płockie mimo osiągnięcia, jakim było powstanie w tym czasie Ośrodka Zdrowia, było dalece niewystarczające, szczególnie w swych funkcjach opieki nad ludnością powiatu.

Istniała ogromna dysproporcja między ilością służby zdrowia w mieście i w powiecie. Na łączną liczbę 32 lekarzy w Płocku było 26, na 25 lekarzy dentyków — w Płocku było 20, na 10 aptek w Płocku było 5, nawet felcerów w Płocku

ku było pięciu, w powiecie tylko trzech. Lecznictwo zamknięte koncentrowało się wyłącznie w Płocku, który posiadał 4 szpitale o łącznej ilości ok. 200 łóżek. Na jednego lekarza przypadało w mieście i powiecie łącznie 4 tysiące osób.

Płock stanowił na terenie powiatu jedyne znaczne centrum miejskie, (liczący bowiem 4,5 tys. ludności Wyszogród miał charakter rolniczy i nie odgrywał większej roli jako ośrodek miejski). Wpływało to na znaczną ilość różnorodnych powiązań między ludnością powiatu, a Płockiem. Ludność chłopska przybywała wozami i pieszo na targi z produktami swych gospodarstw i dla dokonania niezbędnych zakupów, związki ziemian z miastem były bardziej rozległe, wynikały z powiązań gospodarczych, towarzyskich i kulturalnych. Różne kategorie ludności miasta i wsi łączyły węzły rodzinne. Wszelkie rodzaje kontaktów utrudnione były złym stanem dróg w powiecie.

W r. 1931 powiat liczył 129,5 tys. mieszkańców, z czego 37,5 tys. przypadało na Płock i Wyszogród. Zaludnienie na jeden km. kw. (po wyłączeniu miast) wynosiło ok. 65 osób.

Znamienną cechą stosunków społeczno-ekonomicznych okresu międzywojennego była dość znaczna ilość majątków ziemskich w powiecie, których przeciętna wielkość wg spisu z r. 1921 wynosiła 214 ha. Gospodarstwa powyżej 50 ha zajmowały prawie połowę obszaru powiatu. Znaczną liczbę gospodarstw wiejskich stanowiły gospodarstwa małe, do 5 ha, a ponad 30% było gospodarstw karłowatych, poniżej 3 ha. W tej sytuacji towarowa produkcja rolnicza koncentrowała się w rękach posiadaczy ziemskich i właścicieli dużych gospodarstw chłopskich. Małe gospodarstwa z trudem niekiedy wyżywiały rodzinę właściciela i inwentarz.

Do ostatnich lat przedwojennych kilkaset zagród chłopskich było związanych z majątkami ziemskimi serwitutami, głównie leśnymi i pastwiskowymi. Ta charakterystyczna dla powiatu płockiego pozostałość stosunków feudalnych zlikwidowana została całkowicie dopiero wraz z reformą rolną w r. 1945.

Przeludnienie i głód ziemi na wsi płockiej były powodem emigracji stałej i sezonowej znacznych grup ludności wiejskiej. Parcelacja części gospodarstw obszarowych nie rozwiązywała trudnych problemów wsi płockiej.

Zacofanie ekonomiczne wiązało się z niskim poziomem bytowym ludności chłopskiej. Warunki życia, stan sanitarny zagród i higiena osobista były na ogół na bardzo niskim poziomie. Szczegółowo udokumentowały tę sytuację prowadzone w r. 1936 badania prof. Marcina Kacprzaka. Opieka zdrowotna, o czym już była mowa, charakteryzowała się koncentracją placówek i personelu służby zdrowia w Płocku, co nie mogło zapewnić wsi ani szybkiej, ani skutecznej pomocy w zakresie lecznictwa.

Na stan oświaty na terenie powiatu wskazuje liczba 96 szkół powszechnych (poza Płoc-

kiem i Wyszogrodem), w czym przeszło połowa szkół z jednym nauczycielem. Wśród ludności powiatu w latach 1935—36 było ponad 20% analfabetów.

Druga wojna światowa wywołała szereg zaburzeń w życiu społecznym i ekonomicznym wsi, niszczyielska działalność gospodarcza okupanta przyniosła całkowite niemal wyniszczenie hodowli, szczególnie koni, co przy braku środków mechanicznych stało się klęską dla rolnictwa w pierwszych latach po wojnie.

Reforma rolna 1945, parcelując wszystkie gospodarstwa powyżej 50 ha, wprowadziła istotną przebudowę struktury społeczno-ekonomicznej wsi powiatu. Przekazano chłopom około 50 tys. ha ziemi, uwłaszczając chłopów bezrolnych i małorolnych, co podniosło liczbę gospodarstw średnich do około połowy ogólnej liczby gospodarstw. Mimo to na terenie powiatu pozostało ponad 20% gospodarstw do 2 ha.

Przeludnienie agrarne występujące na wsi płockiej w okresie międzywojennym, mimo zmian jakie zaszły po wojnie, zostawiło po sobie ślady w postaci znacznych rezerw siły roboczej na terenach powiatu, szczególnie bardziej oddalonych od Płocka i ważniejszych szlaków komunikacyjnych. Przemysł rolny, słabo rozwijający się w powiecie, i niewielki w stosunku do zapotrzebowania na miejsca pracy rozwój przemysłu w Płocku, nie mógł uzdrowić tej sytuacji. Wiosna płocka żyła w oczekiwaniu zmian i z nadzieją spoglądała na Płock, który już w latach pięćdziesiątych dawał zatrudnienie, nie licząc co prawda jeszcze, grupie jej mieszkańców. Sytuacja ta była jednym z czynników wpływających na decyzję lokalizacji zakładów petrochemicznych na terenie Płocka.

Przeobrażenia, jakim ulegała stopniowo wiosna płocka w latach powojennych, nasiliły się od r. 1960, w którym rozpoczęto budowę Kombinatu.

Ludność powiatu w latach 1960—1966 zwiększyła się z 84 tys. do ok. 90 tys. przy zmniejszonym wskutek przesunięcia granic administracyjnych obszaru powiatu z 1446 km² do 1343 km². Zagęszczenie ludności na km² wzrosło z 58 do 67 osób. Jedyne miasto na terenie powiatu, poza wydzielonym Płockiem, Wyszogród w sposób zaskakująco nieznaczny zwiększył swą ludność z 2417 osób w r. 1960 do 2695 osób w roku 1965, ciągle jeszcze nie osiągając liczby ludności z okresu międzywojennego.

Zmiany demograficzne ludności powiatu dotyczą zmniejszenia się liczby kobiet ze 107 kobiet na 100 mężczyzn w r. 1960, do 103 kobiet na 100 mężczyzn w r. 1965, a także na tendencje starzenia się ludności — liczba ludności powyżej lat 60 wzrosła z 9,9% w r. 1950 do 10,7% w r. 1960 (ostatnie dostępne dane z materiałów Spisu Powszechnego z r. 1960).

Przyrost naturalny w powiecie, wskutek zmniejszenia się wskaźnika urodzeń w omawianych latach, zmalał z 14,6 na 1000 ludności w r. 1960 do 10,7 w r. 1965; wpłynął jednak

w sposób wyłączny na wzrost ludności powiatu, gdyż przyrost wędrownkowy w tych latach wykazuje stale stan ujemny — liczba ludności odpływającej z powiatu przewyższa w każdym roku liczbę ludności napływającej.

W pełni rolniczy charakter powiatu potwierdza liczba osób zatrudnionych w rolnictwie, wynosząca 78% ogółu zatrudnionych. Zatrudnienie w gospodarce uspołecznionej wzrosło w latach 1960—1963 i nadal waha się na tym samym poziomie niewiele przekraczając 6,5 tys. osób.

Grupa dojeżdżających z powiatu do pracy w Płocku, głównie chłopów-robotników, licząca w r. 1960 ok. 2 tys. osób, w r. 1962 — 4—5 tys., a obecnie utrzymująca się w granicach ok. 3 tys., stała się trwałą kategorią w strukturze społeczno-zawodowej wsi. Pozycja ekonomiczna i zawodowa tej grupy zyskała sobie prestiż wśród ludności wiejskiej. Praca w mieście, pociągająca za sobą szereg kontaktów z miastem, stała się istotnym czynnikiem w utrwalaniu się związków między miastem a wsią, a także między wsią i Kombinatem.

Industrializacja wywołała i przyspieszyła szereg przemian na terenie powiatu: zintensyfikowała budowę dróg, elektryfikację wsi, mechanizację rolnictwa, wpłynęła na wzrost kredytów na budownictwo wiejskie (ciągle jeszcze o wiele za małe w stosunku do potrzeb), otworzyła młodzieży wiejskiej drogę do różnych typów szkół zawodowych, powstałych w Płocku, zwiększyła dochody ludności wiejskiej wynikające z zatrudnienia w przemyśle płockim. Dochody te wynoszą ok. 100 mln zł rocznie i znaczną ich część przeznacza się na nakłady produkcyjne w rolnictwie.

W r. 1965 zelektryfikowanych było 60% wsi w powiecie, a prace melioracyjne obejmują coraz dalsze gromady. Na intensyfikację produkcji rolnej wpływa rozwój przemysłu spożywczego na terenie powiatu. Powiat ma: dwie cukrownie zmodernizowane i rozbudowane, trzy zakłady owocowo-warzywne, trzy mleczarnie, czternaście młynów państwowych dwadzieścia siedem prywatnych i pięć gorzelnii. Wartość usług świadczonych dla ludności powiatu przez jednostki spółdzielcze wzrosła w ciągu lat 1960—1965 pięciokrotnie.

Wartość globalnej produkcji rolnej w powiecie wzrosła od r. 1960 o ok. 13%, a produkcja towarowa zwiększyła się o ok. 50%. Zmniejszyły się nieco uprawy zbożowe, a wzrosły przemysłowe. Zwiększyła się liczba kółek rolniczych i ich rola w mechanizacji wsi i krzewieniu kultury rolniczej. Powiat ma obecnie 271 kółek rolniczych, podczas gdy w r. 1960 było 118; w niektórych gromadach, takich jak Rogozino, Biała, Drobin, Brudzeń, kółka są we wszystkich wsiach. Kółka dysponują ilością 667 zestawów maszynowych.

Szkolenie rolnicze różnych typów obejmuje praktycznie całą młodzież wiejską, która nie korzysta z innych typów szkół i dużą liczbę dorosłych. W r. 1965 czynnych było 110 pun-

któw trzyletniego szkolenia rolniczego i 120 punktów szkolenia specjalistycznego, na które łącznie uczęszczało ponad 6 tys. rolników.

Szkolnictwo na terenie powiatu wzbogaciło się w latach 1961—1966 o jedenaście nowych szkół, w tym cztery Szkoły Tysiąclecia. Szereg szkół rozbudowano i unowocześniono. Podniósł się również stopień organizacyjny szkół: w r. 1968 było 69% szkół siedmioklasowych, w r. 1965 80%, objęły one 91,6% ogółu uczniów. W r. 1965 powiat posiada 107 szkół podstawowych i 3 licea ogólnokształcące, 2 zasadnicze szkoły zawodowe, 2 średnie zawodowe i 19 szkół przysposobienia rolniczego. Młodzież wiejska korzysta ze szkół zawodowych i średnich w Płocku.

Podnoszenie się poziomu kulturalnego ludności wsi znacznie pełniejszy wyraz znajduje w bezpośrednich relacjach ludzi (np. zawartych w pamiętnikach) na temat ich zainteresowań, aspiracji, włączaniu się w ogólnokrajowy nurt wydarzeń współczesnych, niż mogą to wyrazić liczby obrazujące wzrost placówek kulturalnych, czy środków kultury masowej w powiecie.

Liczba telewizorów wzrosła z 300 w r. 1961 do 900 w r. 1965. Telewizor w prywatnym mieszkaniu wiejskim ciągle jeszcze jednak jest rzadkością, znacznie szybciej rośnie liczba osób, oglądających programy telewizyjne w klubach, świetlicach i u sąsiadów. Wzrasta czytelnictwo prasy codziennej, a także czasopism. Liczba radioabonentów wzrosła z ponad 10 tys. w r. 1960 do ok. 12 tys. w r. 1965 — w przybliżeniu co trzecia rodzina na wsi ma radio.

Wzrosła liczba placówek kulturalnych na terenie powiatu, niektóre z nich wykazują znaczny rozwój, unowocześniają formy swej pracy; rozprzestrzenia się nowy typ placówek — Kluby Książki i Prasy.

Powiat miał w r. 1965 dwa Wiejskie Domy Kultury w Bielsku, Bodzanowie, dwie świetlice wiejskie w Wyszogrodzie, dwadzieścia Klubów Książki i Prasy „Ruch”, pięć klubowo-kawiarni, dziesięć ognisk kulturalno-oświatowych, osiemnaście świetlic wiejskich, pięć PGR i dwanaście kin.

Biblioteki gromadzkie, które zaczęły powstawać w r. 1947, są już we wszystkich gromadach. Powiat ma 22 biblioteki gromadzkie, 5 fili i 160 punktów bibliotecznych. Ilość stałych czytelników w powiecie wynosi 16 tys. osób. Liczba czytelników w stosunku do ogółu mieszkańców zwiększyła się z 13,5% w r. 1960 do 18% w r. 1965.

Młodzież wiejska ciągle jeszcze odczuwa niedostatek życia kulturalnego na wsi, co wiąże się z żywym zainteresowaniem wszelkimi nowymi formami „dopływu kultury” na wieś, a także przejawami życia kulturalnego Płocka. Jaskrawo uwidaczniają to pamiętniki z konkursu Komitetu Badań Rejonów Przemysławianych PAN.

Opieka lekarska nad ludnością powiatu, mimo wzrostu liczby placówek służby zdrowia

w ciągu lat powojennych, wciąż jest jeszcze niewystarczająca. Lecznictwo zamknięte sprowadza się przede wszystkim do szpitala plockiego. Realizacja budowy nowego szpitala w Płocku jest ciągle sprawą przyszłości. W trudnych bardzo warunkach pracują również placówki służby zdrowia w Bielsku, Drobinie, Borowiczkach, Małej Wsi, Bulkowie i Staroźrebach. W dalszym ciągu istnieje duża dysproporcja w rozmieszczeniu kadry lekarskiej na wsi i w mieście. W powiecie na jednego lekarza medycyny przypada 6 tys. osób, w mieście 379 osób.

Usprawniły swą działalność poradnie specjalistyczne, wzrosła opieka nad matką i dzieckiem, czego dowodem są wskaźniki umieralności niemowląt, jedne z najniższych w województwie.

Dane liczbowe dotyczące obsady osobowej i placówek lecznictwa nie wykazują większych zmian. W latach 1960—65 liczba lekarzy wzrosła z 10 do 13, lekarzy dentyistów z 15 do 17, liczba felczerów natomiast zmalała z 14 do 10. Przybył 1 ośrodek zdrowia (jest 9). Liczba aptek (pięć) i punktów aptecznych (dziesięć) nie uległa zmianie.

Pewną poprawę w zakresie korzystania z opieki lekarskiej przyniosło rozszerzenie się grona osób ze wsi ubezpieczonych jako członków rodzin osób zatrudnionych w mieście. Korzystanie ludności rolniczej z opieki lekarskiej sprowadza się z reguły do opieki prywatnej, na którą nie wszyscy mogą sobie pozwolić. Problem ten nabiera szczególnej wagi społecznej w sytuacji ludzi starych, pozbawionych wystarczającego zabezpieczenia materialnego.

Mimo zmian, jakim ulega wieś plocka, szczególnie intensywnie w ostatnich latach, wielu ludzi pędzi nadal życie w warunkach dawnego prymitywizmu, dalekich od higieny i zdrowotności, na co wpływa m. in. ciągły jeszcze brak zdrowej wody na wsi, niewystarczająca znajomość podstawowych niekiedy zasad higieny, a także trudności z zaopatrzeniem w materiały budowlane dla celów remontowych i nowego budownictwa. Nowe budownictwo wiejskie wykazuje już często standart wyposażenia mieszkań daleki od tradycyjnych wzorów chłopskich, właściwy budownictwu miejskiemu.

Przeobrażenia, jakie zachodzą na wsi plockiej, mimo że nie we wszystkich dziedzinach życia uwidaczniają się w jednakowym stopniu, wskazują na rosnące siły postępu i rosnące indywidualne perspektywy życiowe ludzi, ich rodzin i środowisk. Ludność wsi z pełną świadomością wiąże te przemiany ze skutkami budowy Kombinatu. Związki wsi powiatu plockiego z miastem nabrały nowych cech, wynikają one nie tylko z powiązań poprzez pracę i szkoły, nie tylko ze wzrostu funkcji usługowych i kulturalnych miasta w stosunku do wsi, określa je również stosunek ludności wiejskiej do miasta, charakteryzujący się zainteresowa-

niem i dumą z Płocka, który stał się stolicą polskiej petrochemii (pamiętniki).

A jak wielki przemysł zaważył na losach Płocka i życiu jego mieszkańców?

Wypada cofnąć się do wcześniejszych dziejów miasta w okresie powojennym. Wojna i okupacja niezmiernie zniszczyła zabudowę miasta, przyniosła straty gospodarcze i straty w ludziach — zginęło ponad 6 tys. plockan. W znacznym stopniu uległ zniszczeniu trwały dorobek kulturalny: zbiory biblioteczne, muzealne, gmach Teatru Miejskiego.

Lata powojenne w historii zarówno miasta, jak powiatu, dzielą się na dwa okresy, których granicą jest rok 1960, data rozpoczęcia budowy kombinatu petrochemicznego w Płocku.

Okres do r. 1960 wyznaczył pewien kierunek rozwoju miasta, którym było dążenie do postępu gospodarczego i społecznego po przez rozbudowę przemysłu.

Ludność Płocka dopiero w r. 1950 osiągnęła liczebność z r. 1938, tj. 33 tys. w r. 1960 Płock liczył już ponad 44 tys. mieszkańców. Wzrost ludności w stosunku do r. 1946 wynosił 50%, wzrost zatrudnienia w tym okresie wyniósł 106%. Płock zatrudniał w r. 1960 18.600 osób, z tego w przemyśle 6.700 osób. Rozwój przemysłu opierał się na rozbudowie dawnych i budowie nowych zakładów wytwórczych. Na bazie przedwojennych wytwórni narzędzi rolniczych powstała Fabryka Maszyn Żniwnych, rozbudowała się Stocznia Rzeczna, Płockie Zakłady Mięsne, powstały Zakłady Przetwórstwa Owocowego, Zakłady Jajczarsko-Drobiarskie, Zakłady Stolarstwa Budowlanej, Drukarnia Akcydensowa i inne.

Mimo tych osiągnięć nie starczało w tym okresie pracy dla wszystkich, a młodzież wyjeżdżająca na studia na ogół do Płocka nie wracała. Brakowało też miastu szkół zawodowych różnej specjalności, choć troska o rozwój szkolnictwa występowała od pierwszych dni po wyzwoleniu. Wysoka dość liczba 14 szkół zawodowych nie zaspokajała wszystkich potrzeb i zainteresowań młodzieży plockiej. W r. 1960 Płock miał poza tym 4 licea ogólnokształcące i 13 szkół podstawowych, a także 3 szkoły półwyższe.

Rozwój życia kulturalnego w pierwszym okresie po wojnie rozpoczął się wybuchem inicjatyw kulturalnych, które dość szybko przysięgały. Następnym okresem ożywienia były lata po r. 1956, kiedy to również wzmożło się życie umysłowe i naukowe Płocka w oparciu m. in. o Towarzystwo Naukowe Płockie, które zresztą swą działalność powojenną rozpoczęło już w roku 1945.

Zinstytucjonalizowane życie kulturalne do r. 1960 przebiegało w ramach świetlic, domów kultury, bibliotek, poza tym wzrastało upowszechnienie kultury masowej — po przez czytelnictwo prasy, kino, a przede wszystkim radio, którego zasięg w latach 1950—1960 zwiększył się dwukrotnie, przekraczając liczbę 10 tys. radioabonentów. Telewizja pojawiła się

w Płocku w r. 1960 w liczbie 600 aparatów telewizyjnych.

Rozwój gospodarczy i kulturalny nie odbijał się w sposób widoczny na całości życia miasta. Powoli postępująca rozbudowa sprowadzała się do nowego osiedla ZOR w śródmieściu i domków jednorodzinnych na peryferiach Płocka.

Przemysł wkroczył do Płocka w zarysowujące się tendencje rozwojowe miasta, zaspokajając potrzeby i zrodzone wcześniej dążenia i ambicje mieszkańców miasta i powiatu.

Nakłady inwestycyjne na cele przemysłowe i inne wyniosły w latach 1961—1965 pięć miliardów złotych. Pełny koszt zakładów petrochemicznych wyniesie ok. 27 mld zł. Ukończenie budowy planuje się w r. 1975. Ulokowanie tak wielkich sum inwestycyjnych musi odbić się przede wszystkim na układzie zasobów siły roboczej, stosunkach zatrudnienia i organizacji pracy zarówno w mieście jak i na wsi.

Nastąpił dynamiczny wzrost ludności miasta z 44.291 w r. 1960 do 61.636 w r. 1965 łącznie z zameldowanymi czasowo, których liczba zwiększyła się z 1.493 osób do 6.684 osób. Obszar miasta w tym czasie powiększony został z 3,111 ha do 5,194 ha.

Elementy składowe przyrostu ludności: ludność terenów przyłączonych, przyrost naturalny i przyrost migracyjny — wskazują na najwyższy udział przyrostu ludności drogą migracji. Około 15 tys. osób przybyło do Płocka w ostatnich pięciu latach, jest to pięciokrotnie więcej niż wynosił w tym czasie przyrost naturalny.

Zmiany w strukturze ludności pod względem płci charakteryzują się wzrostem liczby mężczyzn, która w r. 1963 przewyższyła po raz pierwszy liczbę kobiet w mieście; na sytuację tę wpłynęła znacznie wyższa w porównaniu z kobietami liczba mężczyzn zameldowanych czasowo.

Wzrost zatrudnienia z 16.325 osób w r. 1960 do 28.468 w r. 1965 czyli o 12 tys. osób, wiąże się z napływem ludności w wieku aktywności zawodowej, ze wzrostem aktywności zawodowej dawnych mieszkańców miasta, z aktywnością zawodową kobiet, a także ze zwiększeniem się liczby osób dojeżdżających do pracy w Płocku. Grupa dojeżdżających, rosnąca szybko od r. 1960, utrzymuje się obecnie na wysokości około 5 tys. osób (w miesiącach letnich przekracza 6 tys.).

Utworzenie szeregu nowych miejsc pracy i akcja werbunku kobiet, wynikająca z założeń polityki zatrudnienia i polityki mieszkaniowej w mieście, przyniosła wzrost zatrudnienia kobiet w ciągu pięciu lat z 4 tys. do 8 tys.

Potrzeby przemysłu i budownictwa, a także innych dziedzin gospodarki wpłynęły na znaczny rozwój szkolnictwa, szczególnie zawodowego, a jednocześnie obudziły powszechny pęd do kształcenia się zarówno wśród młodzieży miasta i rejonu, jak też wśród dorosłych, zatrudnionych w mieście. Perspektywy miasta stały się dopingiem w dążeniach do awansu społecz-

nego ludności poprzez kształcenie się i podnoszenie kwalifikacji zawodowych. Według danych z r. 1965 ogółem pobierało naukę w szkołach płockich (bez szkół prywatnych i Uniwersytetu Robotniczego ZMS) 20.590 osób.

Liczba szkół zawodowych z 14 w r. 1960 wzrosła do 35 w r. 1965, przybyło 5 szkół półwyższych (punkty konsultacyjne Szkoły Głównej Planowania i Statystyki, Politechniki Łódzkiej i Uniwersytetu Warszawskiego). Od r. 1960 wybudowanych zostało sześć gmachów szkolnych dla szkół podstawowych i dwa dobrze wyposażone budynki Technikum Chemicznego i Ekonomicznego. Mimo to szkoły płockie, szczególnie podstawowe, zageszczone są w sposób utrudniający często organizację pracy i życia szkolnego.

Podnoszenie się poziomu wykształcenia i kwalifikacji — z jednej strony, a napływ wykwalifikowanej kadry technicznej i specjalistów innych dziedzin — z drugiej strony, wpływają na zmiany w strukturze społeczno-zawodowej mieszkańców miasta w kierunku coraz znacniejszego wzrostu liczby inteligencji, głównie technicznej i robotników kwalifikowanych.

W związku z potężnym wzrostem zatrudnienia podniósł się znacznie globalny fundusz płac w mieście, wzrosła siła nabywcza ludności i potrzeby konsumpcyjne. Polityka zaopatrzenia niewystarczająco i nierównomiernie zaspakaja jeszcze potrzeby mieszkańców, mimo znacznego rozszerzenia i usprawnienia działalności placówek handlowych i usługowych.

Wzrost budownictwa mieszkaniowego wyraża się liczbą 12.587 izb mieszkalnych oddanych do użytku w latach 1961—1965. Powstały nowe osiedla przy ul. Kolegialnej, Dobrzyńskiej w rejonie Skarpy i ul. Wolnej Afryki oraz prowadzona jest dalsza rozbudowa osiedla przy ul. Bielskiej. Nowe budownictwo podniosło znacznie przeciętny standart mieszkaniowy Płocka, wyrażający się wzrostem liczby mieszkań z pełnym wyposażeniem, z 19% do 38%. Przeciętna liczba osób na izbę zmniejszyła się z 1,87 do 1,79, przy czym ciągle jeszcze niewspółmiernie zageszczone są mieszkania jednoizbowe — 2,97 osób na izbę.

Nowe mieszkania przydzielane są rodzinom potrzebnych w mieście przyjezdnych specjalistów, lecz także w coraz szerszej mierze dawnym mieszkańcom Płocka, poprawiając ich warunki mieszkaniowe. Mimo budownictwa komunalnego, zakładowego i rozwoju spółdzielni mieszkaniowych, sytuacja mieszkaniowa Płocka w dalszym ciągu jest poważnym problemem miasta. Szczególnie wiejska, w 50% drewniana, zabudowa Radziwia nie ulega zmianom w kierunku poprawy warunków mieszkaniowych ludności tej, wyodrębniającej się ciągle w organizmie miasta dzielnicy.

Charakterystyczna dla miast przemysłowych baza lokalowa w postaci hoteli robotniczych liczyła w r. 1965 — do 3 tys. miejsc. Przy rozwijających się kontaktach Płocka z krajem

i zagranicą, a także wobec wzmagającego się stale ruchu turystycznego — ważne znaczenie dla miasta miała budowa hotelu „Petropol”, który łącznie z istniejącym dawniej Hotelem Miejskim, Hotelem PTTK (od r. 1960) i Stacją Wodną daje miastu 398 miejsc noclegowych. W okresie wzmózonego ruchu turystycznego przez Płock przepływa dziennie około 10 tys. osób. Około 5 tys. osób dojeżdża codziennie do pracy, korzystając jednocześnie łącznie z rodzinami z usług miasta. Tak więc działalność usługowa Płocka w najszerszym rozumieniu od usług handlowych, rzemieślniczych, komunikacyjnych do lecznictwa, oświaty, kultury musi być planowana i realizowana w stosunku do znacznie większej liczby ludności, niż zanotowana w rejestrach meldunkowych.

Poprawę warunków życia i estetyki w mieście osiąga się przez porządkowanie ulic, podwórek, skwerów i placów przydomowych, urządzenie trawników, kwietników, ogródków dla dzieci itp. W r. 1963 wykonany został pierwszy etap planu kolorystycznego Płocka, co przeobraziło i wyeksponowało architekturę starego miasta i przylegających do niego ulic, stwarzając dodatkowy element atrakcji dla turystów i przedmiot spornych dyskusji płoczan. Czas przyznał częściowo rację malkontentom, ukazując poważne braki w wykonaniu tego planu.

Płock czeka ciągle na realizację istotnych dla życia miasta i powiatu inwestycji, przede wszystkim na budowę nowoczesnego szpitala i kilku obiektów kulturalnych, wśród których bardzo istotny dla podniesienia warunków społeczno-kulturalnych zawiślańskiej dzielnicy Płocka jest kompleks kulturalno-socjalny w Radziwiu.

Komunikacja miejska, mimo wzrostu liczby autobusów z 13 w r. 1960 do 92 w r. 1965, i stan ulic, szczególnie w dzielnicach peryferyjnych, lecz także w osiedlach „Dobrzyńska” i „Skarpa” budzi niezadowolenie mieszkańców i stawia uzasadnione wymagania przed gospodarką komunalną miasta.

Dążenia Płocka idące w kierunku zaspokojenia w szerokim zakresie potrzeb rosnącej liczby ludności i sprostanja wymogom, jakie stawia przed miastem pośpieszna industrializacja, nie przyniosły równomiernego rozwoju wszystkich dziedzin życia. Jednym z trudnych problemów miasta są nadal sprawy lecznictwa, szczególnie lecznictwa zamkniętego, w związku z odkładaną budową nowego szpitala i brakami starego gmachu szpitalnego, wymagające zresztą całkowitego remontu. Lecznictwo otwarte mimo wzrostu liczby lekarzy medycyny z 56 w r. 1960 do 89 w r. 1961, a lekarzy dentyków z 20 do 30, nie zaspakaja w pełni potrzeb ludności. Planuje się zorganizowanie spółdzielni lekarskich na terenie miasta. Poradnie rejonowe, których Płock ma 14 i poradnie zakładowe, których jest 12, zatłoczone pacjentami, nie nadążają także za potrzebami.

Najwyżej ocenia się w Płocku pracę poradni specjalistycznych, choć i te skazują pacjentów na długie oczekiwanie terminów przyjęć. Potrzeby lecznictwa i trudności w pracy Wydziału Zdrowia są stałym przedmiotem troski władz miejskich i instancji partyjnych.

Jednym z ujemnych przejawów w życiu miasta w pierwszym okresie uprzemysłowienia jest wzrost przestępczości, szczególnie o charakterze chuligańskim, przeciwko własności społecznej i przestępstw komunikacyjnych. Przestępczość wzrosła z 17 przestępstw na 1000 ludności w r. 1919 do 22 przestępstw w r. 1963 i wykazuje tendencje wzrostu (wg danych z badań K. Askanasa).

Szerszego nieco omówienia wymaga życie kulturalne Płocka, które uległo znacznym przeobrażeniom.

Wewnętrzne zinstytucjonalizowane życie kulturalne do r. 1960 nosiło na ogół charakter życia „świeclicowego” o nikłych przejawach. W r. 1961 powstaje pierwszy klub młodzieżowy ZMS „Marabut”. Przekształcanie się życia „świeclicowego” w życie „klubowe” od r. 1962 wynikało z założeń polityki kulturalnej kraju, a jednocześnie było dyktowane potrzebami środowiska, głównie młodzieży, tak miejscowej, jak też przybyłej do Płocka, do pracy i po naukę. Szybka realizacja tego zadania — unowocześnienie lokali, wprowadzanie nowych form rozrywek i zajęć, przy jednoczesnym rozwoju organizacji sportowych i klubów — stworzyły nowe warunki życia kulturalnego w mieście. W r. 1962 przybywa Dom Kultury budowniczych Kombinat na Białej, głównie na użytek mieszkańców hoteli robotniczych, który otwiera wkrótce dwa kluby na terenie miasta. Po reorganizacji świetlic tworzy się Klub Międzyzakładowy o dość szerokiej działalności rozrywkowej. Świeclica Fabryki Maszyn Żniwnych przekształca się w klub „Metalowiec”. Placówki kulturalne Płocka w r. 1965 — to: trzy domy kultury, osiem klubów, dwie świetlice, sześć bibliotek, wśród nich dwie biblioteki techniczne i biblioteka naukowa TNP licząca około 120 tysięcy woluminów, poza tym biblioteki szkolne i zakładowe. Płock ma dwa muzea, pięć kin, obiekty sportowe w postaci dwóch stadionów, dwóch przystani i krytego basenu pływackiego. Miasto ma rozległy ogród zoologiczny i szereg pięknych terenów spacerowych.

Spośród 27 zespołów artystycznych Płocka zasłużoną sławą cieszą się Zespół Pieśni i Tańca Dzieci i Młodzieży i Zespół Pieśni i Tańca „Zgoda”, żywe zainteresowanie budzi również Klub Dobrej Piosenki przy Płockim Domu Kultury.

Miasto, chcąc zapewnić swym mieszkańcom różnicowane formy udziału w ogólnokrajowych wartościach kultury, wkłada wiele wysiłku w pozyskanie najlepszych wykonawców i zespołów przyjezdnych. W wyniku tych zabiegów Płock został objęty patronatem Radia i Telewizji oraz Filharmonii Narodowej, jest

miejszem występów szeregu zespołów teatralnych, estradowych, muzycznych z całej Polski.

Powaznym elementem zycia umyslowego w mieście jest działalność Towarzystwa Naukowego Plockiego — własna i wspólna z placówkami naukowymi zamiejscowymi (badania, konferencje, odczyty, wystawy, publikacje oraz działalność Biblioteki im. Zielińskich TNP). W siedzibie TNP mieści się również placówka komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych Polskiej Akademii Nauk.

Szeroki zakres i nowoczesne formy działalności przejawia od kilku lat Muzeum Plockie i powstały w r. 1964 Klub Międzynarodowej Prasy i Książki. Dwie księgarnie, mimo stosunkowo dobrego zaopatrzenia nie nadążają za wzrostem potrzeb czytelniczych w mieście. Obok prasy ogólnokrajowej są: „Trybuna Mazowiecka” i tygodnik „Petro-Echo”, redagowane w Plocku (pierwsza — częściowo, drugi — w całości.) Liczba kiosków „Ruchu” wzrosła od r. 1960 z 26 do 45.

Zaawansowanie miasta w dziedzinie konsumpcji kultury masowej przejawia się wzrostem liczby abonentów telewizyjnych z 600 w r. 1960 do prawie 5000 w r. 1965, przy mniejszym wzroście radioabonentów z ok. 11 tys. do 12,5 tys. Frekwencja w kinach, która

znacznie wzrosła w latach 1960—1962, utrzymuje się mniej więcej na poziomie r. 1962.

Awans kulturalny miasta polega przede wszystkim na rozszerzeniu się zasięgu społecznego konsumentów kultury. Ciężki jednak nadal na Plocku prowincjonalizm kulturalny, którego przewyciężenie zależy od ukształtowania się w mieście szerszych środowisk twórczych, rozwoju instytucji kulturalnych, a także od dalszych przeobrażeń stylu życia i stosunków międzyludzkich.

Dążenie i ambicje Plocka, wspomagane dawnymi tradycjami i nowymi możliwościami, idą w kierunku takiej właśnie wizji miasta, jako ośrodka kultury w rejonie.

Globalne procesy przemian ogólnokrajowych zintensyfikowane zostały budową Kombinatów i szybkim uprzemysłowieniem rejonu — sumujące się siły postępu przekształcają miasto i wieś, przekształcają sposób ludzkiego życia i myślenia.

Plany gospodarcze, awansujące Plock w niedalekiej przyszłości na znaczne centrum przemysłowe o stutysięcznej liczbie ludności, stwarzają szerokie perspektywy dalszego rozwoju miasta i dalszego podnoszenia się jego rangi gospodarczej i kulturalnej w skali całego kraju.

Zadaniem powyższego opracowania było zarysowanie na tle historycznym ogólnych procesów przemian zachodzących w Plocku i powiecie plockim w okresie niezwykle ważnego w życiu tego rejonu pierwszego pięciolecia uprzemysłowienia w latach 1960—1965. Charakterystyka miasta i powiatu bazująca głównie na materiałach publikowanych i danych statystycznych miała służyć przede wszystkim jako źródło wstępnych informacji dla badaczy związanych z Komitetem Badań Rejonów Uprzemysłowianych PAN i z Towarzystwem Naukowym Plockim, podejmujących na tym terenie szczegółowe badania monograficzne z zakresu szeregu dyscyplin.

Opóźniona publikacja opracowania skłania do uzupełnienia go zespołem ważniejszych danych statystycznych aktualnych dla roku 1966 i 1967.

IRENA NOWAKOWA

PŁOCK

(stan w dniu 31.XII)

	1966	1967	Osoby uczące się w szkołach plockich (bez szkół prywatnych i Uniwersytetu Robotniczego ZMS)		
Ludność			1966 — 21.000		
ogółem (mieszkańcy stali i czasowi)	65.064	66.742	1967 — 20.631		
w tym zameldowani czasowo	7.095	6.463		1966	1967
mężczyźni	33.083	33.562			
kobiety	31.981	33.180		6	6
Zatrudnienie (bez uczniów)				2.397	2.324
w gosp. uspołecz. ogółem	29.594	31.337		677.651	713.964
w tym w przemyśle	11.935	12.530	Kina		
liczba czynnych zawodowo			miejsca		
kobiet	8.839	9.447	widzowie		
uczniów	2.217	2.357			
Izby mieszkalne			Teatr i imprezy artystyczne		
ilość	38.477	38.732	spektakle	62	61
wybudowano	3.003	1.890	widzowie	68.215	71.350
Szkoły			Abonenci radia	13.900	14.100
podstawowe	17	17			
zawodowe	37	44	Abonenci telewizji	6.902	8.100
licea ogólnokształcące	4	3			
szkoły półwyższe i punkty			Wartość produkcji globalnej przemysłu uspołecznionego w mln. zł.	5.566	5.241
konsultacyjne szkół wyższych	8	9			
			Wydatki bieżące z budżetu miasta w tys. zł.	119.656	135.168
			Wydatki inwestycyjne z budżetu miasta w tys. zł.	64.682	31.114

POWIAT PŁOCKI

(stan w dniu 31.XII)

Szkoły			Ludność	1966	1967
podstawowe	106	107	ogółem	89.934	91.423
zawodowe	3	2	mężczyźni	44.380	45.236
licea ogólnokształcące	3	3	kobiety	45.554	46.187
szkoły przysposobienia rolnicz.	18	16			
Kina	16	9	Zatrudnienie		
Abonenci radia	11.611	11.300	w gospodarce uspołecz.		
Abonenci telewizji	2.208	2.800	ogółem	6.967	5.866
			w tym w przemyśle	2.289	1.273

BIBLIOGRAFIA

1. Askanas Kazimierz — Zagadnienia regionalne w Płocku, Płock 1957.
2. Bartnik Tadeusz i in. — Wieś Płocka dzisiaj i przed dwudziestu laty, W-wa 1958.
3. Dyzma Gałaj — Chłopi— robotnicy wsi płockiej, W-wa 1964.
4. Dziesięć Wieków Płocka. T. N. P., Płock 1966.
5. Gawarecki Wincenty Hipolit — Wiadomość o mieście Płocku, znaczniejsze zdarzenia historyczne tegoż miasta obejmująca, W-wa 1821.
6. Kacprzak Marcin — Wieś Płocka. Warunki bytowania, W-wa 1937.
7. Kalendarz Informator Mazowsza Płockiego i Ziemi sąsiednich na rok 1939, Płock, 1939.
8. Kalendarz Informator Płocki, Płock 1899.
9. Korespondent Płocki (periodyk) Płock 1876-1878.
10. Mazowieckie 1000-lecie, W-wa 1960.
11. Nowakowa Irena — Przemiany społeczno-kulturalne w miastach województwa warszawskiego, Kultura i Społeczeństwo, 1966, nr 1.
12. Notatki Płockie, Płock 1966 w liczbach na przełomie Tysiącleci, TNP, Płock, 1966.
13. Notatki Płockie, Kwartalnik TNP nr. nr. 1—42, Płock 1956—1967.
14. Nowowiejski A. J. — Płock, Monografia Historyczna, Wyd. II, Płock 1930.
15. Płocczanin — Kalendarz, Płock, 1886—1888.
16. Płock w okresie XV-lecia Władzy Ludowej, Płock 1959.
17. Płockie spotkanie z chemią, Płock 1965.
18. Rocznik Płocki — Kalendarz, Płock 1881.
19. Rocznik Statystyczny powiatu płockiego, Płock 1966.
20. Słownik Geografii Turystycznej Polski, T. II, W-wa 1959.
21. Sokołowski Z. i Zmudziński Z. — Mazowsze płockie. Przewodnik. W-wa. 1967.
22. Soltysiak Marian — Płock i jego zabytki, Płock 1965.
23. Soltysiak Marian i in. — Radziwie, Płock 1966.
24. Sprawozdanie Komitetu Miasta i Powiatu PZPR na XII Konferencję Sprawozdawczo-Wyborczą, Płock 1964.
25. Zeszyty Badań Rejonów Uprzemysławianych, nr. nr. 1—21, W-wa 1962—1967.
26. XX-lecie Polskiej Ludowej, Płock 1964.

